

УДК 261.5(430)

Артерчук Т.О.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін;
Рівненський інститут Київського університету права Національної
академії наук України, м.Рівне, Україна

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВИКЛАДАННЯ РЕЛІГІЇ В ШКОЛАХ НІМЕЧЧИНИ

У статті проаналізовані такі основні принципи викладання предмету «релігія» у закладах загальної середньої освіти ФРН як конфесійність, добровільність, обов'язковість, професіоналізм та невтручання держави у зміст навчальної дисципліни. Автор спирається на проведені нею історико-педагогічне дослідження релігійного виховання в закладах загальної середньої освіти ФРН у другій половині ХХ – на початку ХХІ сторіччя.

Ключові слова: релігійне виховання школярів, принципи релігійного виховання, освіта у ФРН, конфесійний урок релігії.

Артерчук Т.А. Основные принципы преподавания религии в школах Германии

В статье рассмотрены такие основные принципы преподавания предмета «религия» в учреждениях общего среднего образования ФРГ как конфессиональность, добровольность, обязательность, профессионализм и невмешательство государства в содержание учебной дисциплины. Автор опирается на проведенное ею историко-педагогическое исследование религиозного воспитания в учреждениях общего среднего образования ФРГ во второй половине ХХ – в начале ХХІ столетия.

Ключевые слова: религиозное воспитание школьников, принципы религиозного воспитания, образование в ФРГ, конфессиональный урок религии.

Arterchuk T.O. The Basic Principles of Teaching Religion in German Schools

The article deals with such basic principles of teaching the subject of «religion» in institutions of secondary education in Germany as a denominationalism, voluntary, commitment, professionalism and non-interference in the content of the discipline. The author relies on her

historical-educational research of religious education in secondary education institutions of Germany in the second part of the XX – at the beginning of the XXI century.

Key words: *religious education in schools, the principles of religious education, education in Germany, denominational religion lesson.*

У зв'язку з переходом України до демократичного державного устрою в системі освіти поширюються тенденції виховання молодого покоління на християнських культурних традиціях. Значний інтерес в організації вітчизняного релігійного виховання являє собою вивчення й використання кращих досягнень систем релігійного виховання розвинених країн Заходу, зокрема Німеччини.

Історико-педагогічні дослідження німецької системи освіти аж до 80-х рр. XX ст. незважаючи на великий фактологічний матеріал, характеризувалися ідеологічною упередженістю, заангажованістю в оцінці світоглядних парадигм освітнього та виховного процесу в європейських країнах у XX сторіччі. Однією з перших робіт, присвячених німецькому релігійному вихованню після зняття ідеологічного табу, стали дослідження релігійного виховання російських педагогів О. Зайцевої [3] та Ф. Козирева [5] у 2005 та 2006 рр., в Україні у 2007 році опублікована розвідка правових та організаційних засад системи релігійного виховання у державних школах ФРН І. Ковровського [4], а також результати дисертаційних досліджень проведених в НаУ «Острозька академія» Т. Артерчук [1] та О. Ревінкель [6]. Незважаючи на те, що вітчизняні педагоги частково знайомі з метою, завданнями та формами релігійного виховання в Німеччині, ця проблема все ж висвітлена в науковій літературі не повною мірою. Тому нашою метою буде виявлення змісту та основних принципів релігійного виховання в Німеччині на початку XXI ст., а також можливостей використання німецького досвіду для організації релігійного виховання у вітчизняній школі.

Говорячи про загальні принципи викладання релігії в школі, слід виділити п'ять аспектів.

1. Конфесійність релігійного виховання. Шкільний урок релігії в Німеччині не є нейтральним, це означає, що на занятті учням передається віровчення тієї церковної громади, якою він здійснюється. Щоправда на викладання власного уроку релігії мають право великі релігійні громади віроповчальні принципи яких не суперечать закону й не підривають суспільного ладу країни. У більшос-

ті випадків це євангельський та католицький уроки релігії, окрім того в школах ФРН можуть викладатися православний, а також юдейський та мусульманський урок релігії. Предмета, який викладав би основи християнської етики всім школярам незалежно від їх конфесійної приналежності, у Німеччині не існує. У землі Берлін-Бранденбург замість конфесійного уроку релігії практикується міжконфесійний предмет «біологія-етика-релігія» (LER). У Бремені вивчають міжконфесійний предмет «Біблійна історія», який практично відповідає релігієзнавству.

Враховуючи те, що в сучасній українській педагогіці дискусія про використання виховного потенціалу релігії площини протистояння сітського і релігійного світогляду поступово переходить у площину «церковне релігійне виховання» – «світське релігійне виховання». Церковне релігійне виховання має на меті передачу молодому поколінню віровчення й залученню його до церкви. Воно тяжіє до інтроспективних, катехитичних, законоповчальних методів навчання. Світське ж релігійне виховання також базується на основних етичних принципах певної релігії, аналізує явища навколишнього світу з позицій віри. Проте послуговується порівняльно-науковими методами, включає вимоги критичності висвітлення предмета, конфесійної нейтральності викладу навчального матеріалу.

Таким чином конфесійне релігійне виховання може бути прирівняне до церковної катехизи, а світське релігійне виховання забезпечується державою і бере на себе функцію загальної релігійної освіти (шкільної) в першу чергу виконує загальноосвітнє завдання, служить загальному розвитку особистості, розширення інтелектуального кругозору, розвитку світогляду та морально-естетичної культури [5, с.146].

Конфесійний урок релігії, який обстоюють релігійні педагоги у ФРН в першу чергу базується на загальних принципах християнства, на відміну від світоглядів, які заперечують існування Бога. Конфесійність німецького релігійного виховання також відмежовує його від існуючих в сучасному світі тенденцій міжрелігійного екуменізму чи громадянської релігії.

Тому релігійне виховання учнів в жодному разі не слід отожднювати з такими загальноосвітніми курсами «етики», «філософії», «історії релігії», «релігієзнавства», які викладають знання про релігію абстраговано, виходячи не з релігійних позицій, а,

наприклад з атеїстичних або з позицій філософії гуманізму. Таке світоглядне виховання базується на відстороненій інформації про релігію. Вивчення релігій не зсередини а ззовні дає учням зрозуміти, що в світі є багато чудернацьких думок про виникнення світу і його кінець, про божественні істоти і їх спілкування з людством. Проте всі ці думки не мають жодної виховної цінності вже хоча б тому, що вони подані паралельно одна одній так що немає підстав довіряти тій чи іншій релігії. Таким чином виховується лише позиція світоглядної індиферентності і агностицизму, зверхнього ставлення до релігійних позицій [2, с. 6].

2. Добровільне викладання і вивчення релігії. Ніхто не може бути примушений вивчати чи викладати релігію всупереч власному бажанню. Батьки, які не бажають, щоб їх дитина вивчала релігію, мають право на відмову від відвідування цього предмета. Після досягнення дитиною 12 років, до уваги береться її власне бажання відвідувати чи не відвідувати уроки релігії. Після 14 років школяр вважається релігійно повнолітнім й самостійно приймає рішення про свою участь в уроках тієї чи іншої релігії.

3. Обов'язкове світоглядне виховання. Учень, який відмовляється відвідувати запропонований місцевою школою урок релігії, зобов'язаний вивчати альтернативний предмет морально-етичного спрямування: урок іншої релігії, релігієзнавство, етику або філософію. Якщо навчальний заклад не може запропонувати такий предмет на вибір, у школяра просто з'являється вікно в розкладі.

4. Професіоналізм у викладанні релігії. Викладання релігії в рамках обов'язкової шкільної програми означає державний нагляд і відповідність цього шкільного предмета таким самим вимогам, як, скажімо, урок математики або іноземної мови. Викладання ведеться згідно з навчальними планами, схваленим федеральними міністерствами освіти. Предмет викладається педагогами, які отримали диплом державного зразка на теологічних факультетах державних університетів або безпосередньо представниками релігійних громад, які мають педагогічну освіту. Церква володіє правом схвалення кандидатури шкільного вчителя релігії, як людини, чий переконання і спосіб життя не суперечать її віровченню. Таким чином, держава й церква несуть спільну відповідальність за релігійне виховання.

5. Невтручання держави в зміст предмета. Пропозиції щодо змісту релігійного виховання виходять виключно з боку євангель-

ської та католицької церкви, релігійної або світоглядної громади, яка за законом має право на виховання учнів в дусі своїх переконань. Такою громадою окрім названих вище є, наприклад, спілка гуманістів у Берліні. Підготовлені релігійно-педагогічними інститутами шкільні програми та підручники погоджуються з компетентними представниками державної влади. На уроках релігії учні можуть знайти відповіді на питання «Що таке релігія?», «Які релігії існують в світі?», «Хто такий Бог?», «Хто такий Ісус Христос?», «Що таке щоденний моральний вибір християнина?», «Що таке цінності, норми, обов'язок?», «Яким є портрет сучасного християнина?», «Якими мають бути відносини між людьми?», «Що таке церква і конфесія?», «В чому полягає наша особиста відповідальність в житті?», «Як впливає на світ кожна конкретна людина?», тощо. Інші релігії вивчаються з точки зору певної вже наявної у дитини конфесійної приналежності.

Аналіз німецького досвіду дає підстави окреслити перспективи його творчого використання під час здійснення духовно-морального виховання в українській школі. Неможна Для переоцінити роль предмета духовно-морального спрямування для здійснення духовно-морального виховання школярів у всіх класах загальноосвітньої школи, на якому б учнівська молодь відповідно до своїх вікових особливостей отримувала б систематичне і послідовне виховання у дусі християнських традицій, мала б можливість під керівництвом педагога розвивати власну релігійність, вчитися аргументованому, вираженому та толерантному ставленню до релігійних питань.

У ФРН позитивно зарекомендувало себе включення двогодинного курсу конфесійного релігійного виховання до змісту загальної шкільної освіти (напрям релігія/спорт). Факультативне викладання предметів духовно-морального спрямування одну годину на тиждень вважаємо недостатньо ефективним у досягненні мети формування високоморальної особистості українського школяра. Доцільним є запровадження світського міжконфесійного християнського виховання згідно з концепцією викладання предметів духовно-морального спрямування до інваріантної складової змісту загальної середньої освіти.

Отже, важливим засобом покращення конституційно-правового регулювання державно-церковних відношень у галузі освіти вважаємо прийняття «Закону про релігійне виховання дітей», у

якому чітко визначалося б право батьків або осіб, які їх замінюють, на надання релігійного виховання, право дітей після досягнення ними певного віку на вибір віросповідання, у якому вони бажали б виховуватися, право на отримання духовно-морального виховання на основі релігійної етики в навчальних закладах України, неможливість примусу у викладанні та вивченні предметів духовно-морального спрямування, відповідність змісту предметів духовно-морального спрямування релігійно-етичним принципам спільним для християнських конфесій України.

Список використаної літератури та джерел:

1. Артерчук Т. О. Релігійне виховання в закладах загальної середньої освіти ФРН: 1945 – 2005 рр.: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. О. Артерчук; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2011. – 20 с. – укр.
2. Виллемс Й. Вклад уроков религии в общее образование в немецких школах / Йоахим Виллемс. [Електронний ресурс] // Доклад на конференции «Наследие Яна Амоса Коменского в контексте проблем современного образования». – Санкт-Петербург, 17 марта 2007. – Режим доступа: http://zope.theologie.hu-berlin.de/relnpaedagogik/mitarbeiter/pdf/willems/obrazovanie.pdf/at_download/file
3. Зайцева О. Р. Религиозное воспитание учащихся в современной школе Германии Волгоград: Дис. ... канд. пед. наук. / О.Р. Зайцева. – М., 2005.
4. Ковровський І.Г. Правові та організаційні засади системи релігійного виховання у державних школах федеративної республіки Німеччина / І.Г. Ковровський [Електронний ресурс] // Народна освіта. – 2007. – № 3. – Режим доступу до журн.: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NarOsv/index.html>
5. Козырев Ф.Н. Неконфессиональное религиозное образование в зарубежной школе : диссертация... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Федор Николаевич Козырев. – Санкт-Петербург, 2006. – 412 с.
6. Ревінкель О. Релігійний компонент у сучасній загальній освіті Німеччини / Оксана Ревінкель // Порівняльна професійна педагогіка. – №1. – 2012. – С. 137 – 143.